

**ЎЗБЕКИСТОН КИМЁ САНОАТИ КОРХОНАЛАРИНИ САМАРАЛИ
РИВОЖЛАНТИРИШ СТРАТЕГИЯСИДА ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИНГ
ЎРНИ**

Abduraxmonov A.Q.

Toshkent kimyo texnologiya institute.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15857763>

Пандемия бошланмасидан аввалги натижаларга кўра “2019 йил давомида барча молиялаштириш манбалари ҳисобидан инвестицияларни ўзлаштириш ҳажми 220,7 трлн сўмга етказилиб, тасдиқланган йил прогнозига нисбатан 2 баробарга ўсди. Шу ўринда асосий капиталга инвестициялар ҳажми 189,9 трлн сўмни, 2018 йил кўрсаткичларига нисбатан ўсиш темпи эса 1,3 баробарни ташкил этди.”¹ Аввало инвестицияларни мамлакат иқтисодиётига жалб қилишда давлатнинг ўрни жуда муҳимдир. Шу боисдан Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 28 декабрдаги Олий Мажлисга мурожаатномасида Инвестицияларни мамлакат иқтисодиётига жалб этиш бўйича янгича ёндашувни зарурлигини такидлади ва 2019 йилни **“Фаол инвестициялар ва ижтимоий ривожланиш йили”** деб ном беришни таклиф қилди. Мурожаатномада айtilган “ йилга бундай ном берганимиз барчамизга жуда катта вазифалар ва масъулият юклайди.

Инвестицияларни қандай қилиб кўпайтирамиз, ижтимоий муаммоларни қандай ҳалқиламиз, деган саволлар олдимизда кўндаланг бўлиб турибди”, “Биз фақат инвестицияларни фаол жалб қилиш, янги ишлаб чиқариш қувватларини ишга тушириш ҳисобидан иқтисодиётимизни жадал ривожлантиришга еришамиз.”² сўзлари Инвестицияларнинг мамлакат иқтисодиётига қанчалар зарур эканлигини кўрсатади. “Фаол инвестициялар ва **ижтимоий ривожланиш йили**” да асосий капиталга инвестициялар ҳажмининг ялпи ички маҳсулотдаги улуши 2018 йилда 30 фоиздан амалдаги 36,2 фоизга қадар ўсди (умумий инвестициялар ҳажмининг ялпи ички маҳсулотдаги улуши 2019 йил натижалари билан 42,1% ташкил этди). Ҳисобот даврида 2,8 мингдан ортиқ ижтимоий, инфратузилма ва ишлаб чиқариш объектлари фойдаланишга топширилди: 145 та йирик ишлаб чиқариш объектлари, 167 тайирик ҳудудий лойиҳалар, 2,5 мингдан зиёд ижтимоий ва инфратузилма объектлари.³

Хусусан кимё саноати корхоналарини молиявий-иқтисодий соғломлаштириш ва уларнинг фаолиятини барқарорлаштириш, амалдаги ишлаб чиқаришларни модернизация қилиш, ресурсларни чуқур қайта ишлаш бўйича янги қувватларни барпо этишга қаратилган инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш орқали тармоқни янада ривожлантиришнинг асосий йўналишларини белгилаб олинди. Ишлаб чиқарилаётган юқори қўшилган қийматли кимёвий маҳсулотлар номенклатурасини кенгайтириш борасидаги чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Республика иқтисодиётига тўғридан тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилиш фаолияти самарадорлигини ошириш, хорижий инвесторларни мамлакатимиз имкониятлари ва салоҳияти тўғрисида хабардор қилиш, хорижий инвестицияларни жалб этиш ва

¹О‘zbekiston Respublikasi investitsiyalar vatashqi savdo vazirligima’lumoti 2019 yil.

²О‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga murojaatnomasidan. 2018 yil 28 - dekabr

³О‘zbekiston Respublikasi investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi ma’lumoti 2019 yil.

ўзлаштириш соҳасида давлат ва хўжалик бошқаруви органлари, маҳаллий ижро ҳокимияти органлари фаолиятини мувофиқлаштиришни яхшилаш, шунингдек, 2017 — 2021-йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Фаол инвестициялар ва ижтимоий ривожланиш йили”да амалга оширишга оид Давлат дастурида белгиланган вазифаларни амалга ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 29.04.2019 йилдаги ПҚ-4300 сонли қарори қабул қилинди. Қарорда хорижий инвестицияларни жалб қилиш мақсадида қуйидаги ишлар амалга оширилиши маққулланди:

- кимё ва нефт-газ саноати, машинасозлик соҳасидаги хўжалик юритувчи субъектлар, банк-суғурта ташкилотлари устав капиталларидаги давлат аксиялар (улушлар) пакетларини сотиш;

- тўғридан тўғри хорижий инвестицияларни жалб этиш учун тайёр инвестиция таклифларини ишлаб чиқиш;

- инвестиция ва бизнес форумлар, тақдимотлар (“Road Show”) ва маркетинг кампаниялари имкониятларидан кенг фойдаланиш;

- давлат-хусусий шериклик лойиҳаларини амалга ошириш бўйича устувор йўналишларни ташкил этиш.⁴

Кимё саноатини жадал ривожлантириш ва диверсификация қилишга қаратилган лойиҳаларни амалда рўёбга чиқариш, энг аввало, давлат активларини хусусий мулкка сотиш ҳисобига корхоналардаги давлат улушини қисқартириш, корпоратив бошқарувнинг замонавий услублари, молиявий ҳисоботларнинг халқаро стандартларини жорий этиш ҳамда корхоналарнинг бошқарув тузилмасини такомиллаштириш орқали тармоқнинг инвестициявий жозибдорлигини ошириш бўйича таъсирчан чоралар кўрилиши зарурлигини давр тақозо этмоқда.

Соҳага оид яна бир Ўзбекистон Республикаси Президентининг 03.04.2019 йилдаги ПҚ-4265 сонли қарорида кимё саноатини янада ривожлантириш, унинг инвестициявий жозибдорлигини ошириш ва тармоқ диверсификация қилишга тўғридан тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилиш ҳажмларини кенгайтириш мақсадида “2019 — 2030-йилларда кимё саноатини ривожлантириш дастури”⁵ маққулланди.

“2019 — 2030-йилларда кимё саноатини ривожлантириш дастурига кўра қуйидаги энг юқори самарали лойиҳалар ишлаб чиқилди ва амалга оширилиши бошланди:

- Минерал ўғитлар ишлаб чиқариш қувватларини кенгайтиришга қаратилган инвестицион лойиҳалар (12 та лойиҳа)

- Полимер маҳсулотлар ишлаб чиқаришни ташкил этиш бўйича инвестицион лойиҳалар (3 та лойиҳа)

- Республика иқтисодиёти тармоқлари учун янги кимёвий маҳсулот турларини ишлаб чиқариш ва мавжудларини кенгайтириш бўйича инвестицион лойиҳалар (16 та лойиҳа)

Юқорида келтирилганлардан келиб чиққан ҳолда иқтисодиётни модернизациялаш шароитида Ўзбекистон кимё саноати корхоналарини самарали ривожлантириш

⁴О‘Збекистон Республикаси Президентининг 29.04.2020 сандаги ПҚ-4300 сонли қарори.

⁵О‘Збекистон Республикаси Президентининг 03.04.2020 сандаги ПҚ-42650 сонли қарори

стратегияси мавзусидаги тадқиқот ишида Ўзбекистон кимё саноатини ривожлантиришда инвестицияларнинг тўғридан – тўғри жалб етиш ҳақида фикр мулоҳазалар келтирамиз.

Аввало Ўзбекистон кимё саноати ҳақида қисқача қуйидагимаъlumотларни келтирамиз:

Кимё саноати Ўзбекистон иқтисодиётининг базавий тармоқлар сирасига киради ва қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришни жадаллаштириш эҳтиёжларидан келиб чиқиб минерал ўғитлар чиқарувчи корхоналарни куриш орқали ташкил топган.

Республиканинг замонавий кимё саноати тарихи Шорсув олтин гугурт кони 1932 йилда ишга туширилиши билан бошланади. 1940 йилда кимё саноатининг энг йирик корхонаси — Чирчиқ электркимё комбинати (бугунги кунда «Максам-Чирчиқ» АЖ) маҳсулот бера бошлади. 1962 йилда Фарғона азотли ўғитлар заводи (бугунги кунда «Фарғонаазот» АЖ) ишга туширилди. 1964 йилда Навоий кимё комбинати (бугунги кунда «Навоийазот» АЖ) маҳсулот бера бошлади. 1969 йилда Олмалиқ кимё заводи (бугунги кунда «Аммофос» АЖ) ишга туширилди. Ҳозиргивақтда «Максам-Чирчиқ», «Навоийазот» ва «Фарғонаазот» акциядорлик жамиятлар азотли ўғитлар — аммиакли селитра, карбамид, аммоний сульфати ишлаб чиқарадилар. «Аммофос», «Самарқанкимё» ва «Қўқон суперфосфат заводи» очик акциядорлик жамиятлар фосфорли ўғитлар — аммофос, супрефос, оддий аммонийли суперфосфат, аммоний сулфофосфат ва нитро калций фосфат — ишлаб чиқарадилар. Уларни хомашё билан Қизилқум фосфорит комбинати таъминлайди. «Электрхимзавод» ҚК-АЖ ўсимликларни муҳофаза қилиш кимё воситаларни ишлабчи қаради.

Кимё корхоналари ишлаб чиқарадиган маҳсулотлар турларидан келиб чиқиб қуйидаги ишлаб чиқариш мажмуаларга егалар:

- минерал ўғитлар, ноорганик моддалар ва энергетика, олтин кон ва кимё саноатлари учун кимё реагентлар ишлаб чиқариш мажмуаси;
- органик кимё, сунъий тола ва полимер материаллар ишлаб чиқариш мажмуаси;
- ўсимликларни муҳофаза қилиш кимё воситалари ишлаб чиқариш мажмуаси;
- калцийлаштирилган сода ишлаб чиқариш мажмуаси.

Маълумотлардан кўринадики Ўзбекистон кимё саноати мамлакат иқтисодиётининг йирик тармоғидир. Бу тармоқнинг ривожланиши иқтисодиётнинг бошқа турли тармоқларини ҳам ривожланишда муҳим омил саналади.

Тадқиқот иши доирасида соҳага инвестицияларни жалб қилишнинг бир неча муҳим томонлари ва йўналишлари ўрганилди. Унга кўра инвестицияларни жалб қилишда

1. Инвестиция лойиҳаларини тадқиқ етиш учун ЮНИДО ташкилоти томонидан тизимли дастур сифатида ишлаб чиқилган Сомфар ва Проспин дастурлари бугунги кунда кенгқўлланилмоқда;

2. Амалиётда инвестиция лойиҳасининг иқтисодий самарадорлигини баҳолаш учун, асосан, ТЕО – ИНВЕСТ ахборот технологиялари дастуридан фойдаланилмоқда;

Фойдаланилган адабиётлар

1. Портер М.Э. Конкуренция. Пер. сангл.–М.: Издательский дом «Вильямс», 2005. – 608 с.
2. Drucker P.F. 2007, Management: tasks, responsibilities, practices, Transaction Publishers, New Brunswick, N.J.; London.

3. Антипов А.Ю. Инновационная деятельность как фактор конкурентоспособности фирмы/А.Ю. Антипов, А.А. Балашов // Маркетинг и маркетинговые исследования. – №3, 2009. – С.212-221.
4. Toxirov, A., & Muxammadiyev, N. (2022). Korxonalarni boshqarishda jarayonlarini samaradorligini oshirish orqaliy iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash. *Journal of Integrated Education and Research*, 1(1), 489–496. Retrieved from <https://ojs.rmasav.com/index.php/ojs/article/view/82>
5. Toxirov, A., & Muxammadiyev, N. (2022). Korporativ korxonalarni boshqarishda boshqaruv samaradorlik indikatori (mezon) ko'rsatkichlari iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash omili sifatida. *Eurasian Journal of Academic Research*, 2(7), 94–96. извлечено от <https://www.in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/1983>
6. Toxirov, Akbarxon, and Nodirbek Muxammadiyev. "Qishloq xo'jaligida boshqaruvning klaster modelini qo'llash orqaliy iqtisodiy xavfsizlikni taminlash." *Academic research in modern science* 1.10 (2022): 68-72.
7. Isaxodjaev A., Rasulev A. Xufyona iqtisodiyot va iqtisodiy xavfsizlik. –T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2004, 157-bet
8. Абалкин Л. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение.// Вопросы экономики. 1994, №12, s. 45
9. Abulqosimov X.P. Iqtisodiy xavfsizlik. T.: Akademiya, 2006, 111 – b.